

УДК 37.015.31:159.954.4

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОСТІ

Марія Крива

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79000 Львів, Україна*

Виокремлено та охарактеризовано найсуттєвіші підходи до творчості. Визначено багатоаспектність дослідження феномену творчості в філософській та психолого-педагогічній літературі.

Ключові слова: творчість, психологія творчості, педагогіка творчості.

Постановка проблеми. Сьогодні одним із головних завдань сучасного суспільства є формування творчої особистості, здатної до самореалізації, для якої потреба у творчості є життєвою необхідністю. Феномен творчості є предметом вивчення науковців у галузі філософії, психології, педагогіки, культури, соціології тощо.

Метою статті є аналіз наукових джерел для узагальнення і виділення аспектів творчості у філософській та психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. Предметом філософського дослідження є онтологія творчості, тобто її пояснення в межах того чи іншого філософського монізму; соціологія творчості, що охоплює коло питань, пов'язаних із соціальним визначенням творчої діяльності та її зворотним впливом на розвиток творчості; гносеологія творчості, що розглядає пізнавальні умови виникнення і проходження творчих актів, охоплює внесок суб'єкта у процес пізнання і картину світу, що формується на його основі [10, с. 527].

На думку представника релігійної філософської думки Росії другої половини ХІХ–початку ХХ ст. М. Бердяєва [2], творчість охоплює три елементи: елемент свободи, завдяки якій можлива творчість, елемент дару і пов'язаного з ним призначення, елемент створеного вже світу, в якому і здійснюється творчий акт.

У філософському енциклопедичному словнику визначено, що творчість – це продуктивна діяльність за означенням свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю [13, с.742]. Водночас творчість – це процес взаємодії суб'єкта і об'єкта, що веде до розвитку в матеріальній або духовній сфері. Тому особистісна характеристика людини-творця повинна розглядатися в плані суб'єктно-об'єктних відносин у процесі розвитку творчості [12].

А. Горальський зазначає, що творчість – певний вид ремесла чи вміння, тобто людської діяльності, в якій є свої традиції, майстри, корпоративність, професійні секрети, а також правила, яких можна і треба навчати. Творча майстерність неможлива без відповідного розвитку всіх пізнавальних сил, зокрема, інтуїції. Кожен творець творить і реалізує самостійно розпочаті програми самоосвіти й автоформування [4].

Дослідник творчості А. Шумілін [13] акцентує на тому, що творчість – це видова властивість людини і людства в цілому, спосіб її буття, форма її самодіяльності, саморозвитку і самоствердження; як процес завжди оригінальний, тобто в процесі творчої діяльності завжди застосовуються нові засоби, способи, програми діяльності.

Аналіз сучасної концепції природи і суті творчості дав змогу визначити, що творчість – це найвища форма активності свідомості людини, що спрямовує її діяльність на створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей. Філософ О. Спіркін пропонує розгорнуте визначення: творчість – духовно-практична діяльність, підсумком якої є створення оригінальних, неповторних, культурних соціально значимих цінностей, визначення нових фактів, відкриття нових властивостей і закономірностей, а також методів дослідження і перетворення світу [10, с. 536].

Поняття “творчість” конкретизовано і в межах психології (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьов). На зламі XIX–XX століть з'явилася психологія творчості – галузь психології, яка вивчає обдарованість, креативність або творчу діяльність як головні характеристики особистості і процесу продукування творчого результату. Предметом психології творчості як науки є творча діяльність у контексті культури, тенденції формування національно-культурної еліти, творчість як форма діалогу культурних традицій. [9, с.115].

Аналіз “творчості” з позиції психології дав змогу виявити такі тлумачення: “процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності”, є необхідною умовою розвитку матерії, утворення її нових форм (Я. Пономарьов), в результаті якого з'являється творчий продукт, який відрізняється новизною (Л. Виготський, Я. Пономарьов, А. Шумілін), форма людської активності, яка виконує перетворювальну функцію (Д. Б. Богоявленська, В. Н. Дружинін), похідна інтелекту, що проходить через мотиваційну структуру, яка гальмує або стимулює його прояв (Д. Богоявленська).

В. Франкл (австрійський психіатр, психолог і невролог) пов'язує творчість зі змістом життя, оскільки прагнення до реалізації унікального змісту життя робить кожному людину унікальною творчою особистістю [10].

О. Леонтьєв погоджується з трактуванням творчості як діяльності, але розглядає її не як процес створення нового, а як здатність людини “діяти в

невизначених ситуаціях”. Умовою такої здатності він вбачає самореалізацію (самовизначення) особистості [7]. Представники гуманістичного підходу (А. Маслоу, Г. Оллпорт, К. Роджерс) також акцентують на тому, що джерелом творчості є потреба в самоактуалізації, у вільній реалізації своїх здібностей і життєвих можливостей. Водночас Д. Богоявленська вважає помилкою утотожнювати творчість і діяльність людини, оскільки діяльність є складовою творчості, її рушійною силою [3].

У контексті нашого дослідження важливою є думка В. Дружиніна про те, що творчість і діяльність є принципово протилежними формами людської активності. Науковець зазначає про їхні суттєві відмінності: діяльність виникає внаслідок зовнішніх або внутрішніх раціональних чинників, а творчість спонтанна і незапланована; діяльність доцільна, раціональна і свідомо регульована, а творчість недоцільна, ірраціональна і не піддається (в момент творчого акту) регуляції з боку свідомості; діяльність спричинена певною мотивацією, функціонує за типом “негативного зворотного зв’язку”: досягнення результату завершує етап діяльності, а творчість має глобально ірраціональну мотивацію відсторонення людини від світу, спрямовується тенденцією до його продовження; діяльність – це життя свідомості, психологічний механізм якої зводиться до взаємодії активної, домінуючої свідомості з рецептивним, пасивним несвідомим, а творчість – це життя несвідомого, механізм якого – взаємодія активного домінуючого несвідомого з пасивною свідомістю [5].

На думку відомого американського психолога Дж. Гілфорда, творчість виявляється у характері дивергентного мислення, яке пов’язане з перевагою у ньому чотирьох особливостей: оригінальність, нетривіальність, незвичність висловлюваних думок, яскраво виражене прагнення до інтелектуальної новизни; семантична гнучкість, образна адаптивна гнучкість; семантична спонтанна гнучкість [8].

Отже, дослідження творчості в галузі психології стосується проблем творчої уяви, інтуїції, винахідництва. Потрібно акцентувати на цілісному підході до розуміння мислення, творчості і особистості, який характерний для більшості вітчизняних досліджень.

Поняття “творчість” уточнюється і розвивається в межах педагогіки. Як зазначає В. Андреев [1], творчість – це вид людської діяльності, спрямований на розв’язання суперечності (вирішення творчого завдання), для якої необхідні об’єктивні (соціальні, матеріальні) та суб’єктивні особистісні умови (знання, вміння, творчі здібності), результат якої містить новизну та оригінальність, особистісну і соціальну значущість, а також прогресивність.

Як зауважує Є. Коротаєва [6], творчість – продовження і заміна дитячої гри, тому що їх об’єднує процес розваги, насолоди, компенсація за невдачі в

інших видах діяльності, спосіб пізнання навколишнього світу і самопізнання, вони є каналом передачі суспільного досвіду, який виконує виховну функцію.

У педагогіці і педагогічній психології розвивається низка наукових напрямів, в межах яких розробляється проблема формування творчих здібностей: розвивальне навчання (В. Давидов, Л. Занков, Д. Ельконін), проблемне навчання (О. Матюшкін, М. Махмутов), творча педагогіка на основі теорії розв'язання винахідницьких завдань і теорії розвитку творчої особистості (Г. Альтшуллер, І. Верткін), а також на основі теорії виховання інтелектуальної творчої особистості учня (І. Іванов, В. Сухомлинський). З погляду психології та педагогіки особливо цінним є вивчення власне творчого процесу, виявлення форм, методів і засобів розвитку творчості.

Наукові дослідження творчості сьогодення мають тенденцію до переходу від розроблення загальної теорії творчості до знаходження шляхів навчання творчості. Звичайно, виявляти і формувати творчу особистість покликана вся система освіти, починаючи із шкіл раннього розвитку дітей, протягом усього життя.

Висновки. Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що природа творчості складна і суперечлива, є основою життя людини, джерелом всіх матеріальних і духовних благ суспільства. Всі аспекти творчості є взаємопов'язаними та зумовлюють один одного.

Загалом значний інтерес фахівців філософії, психології і педагогіки до аналізу проблеми творчості зумовлений прагненням не лише усвідомити природу творчої діяльності, виявити її провідні механізми, але й намаганням знайти можливості управляти цим процесом, мотивувати творчу діяльність, стимулювати успіх творчого акту, підбирати кадри, формувати творчі колективи, впливати на формування і розвиток творчої особистості. Однак, незважаючи на численні дослідження з окресленої проблеми, донині не визначено єдиного підходу щодо розуміння сутності творчості, її ознак та показників і причина цього – в унікальності цього феномену.

-
1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 240 с.
 2. Бердяев Н. А. О назначении человека / Н. А. Бердяев. – М. : Изд-во „Республика”, 1993. – 383 с.
 3. Богоявленская Д. Б. “Субъект деятельности” в проблематике творчества / Д. Б. Богоявленская // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 35–41.

4. *Горальський А.* Теорія творчості / *А. Горальський.* – Львів : Вид-во „Каменярь”, 2002. – 144 с.
5. *Дружинин В. Н.* Психология общих способностей / *В. Н. Дружинин.* – СПб. : Питер, 1999. – 356 с.
6. *Коротаева Е. В.* Педагогические взаимодействия и технологии / *Е. В. Коротаева.* Уральський гос. пед. у-т. – М. : Academia, 2007. – 256 с.
7. *Леонтьев А. А.* “Научите человека фантазии...” (творчество и развивающее обучение) / *А. А. Леонтьев // Вопросы психологии.* – 1998. – №5. – С. 82-84.
8. *Немов Р. С.* Психология : [в 3 кн.] Кн.1. Общие основы психологии / *Р. С. Немов.* – М. : Просвещение: ВЛАДОС, 1995. – 576 с.
9. Основи психології : підручник / за заг. ред. *О. В. Киричука, В. А. Роменця.* – К. : Либідь, 2002. – 632 с.
10. Філософія : підручник / за заг. ред. *М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка.* – Х. : Консум, 2000. – 672 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / за ред. *В. І. Шинкарука.* – К. : Абрис, 2002. – С. 743.
12. *Хобта І. П.* Творчість як філософська проблема / *І. П. Хобта // Творче, практичне і критичне мислення : зб. наук. праць за мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 23–24 вер. 1997 р.).* – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 25-26.
13. *Шумилин А. Т.* Проблемы теории творчества / *А. Т. Шумилин.* – М. : Высш. школа, 1989. – 141 с.

COMPLEX RESEARCH ON CREATIVITY

Maria Kryva

*Ivan Franko National University of L'viv
Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA – 79005 L'viv, Ukraine*

The article defines and characterizes the most essential approaches to the creativity. It determines in basic respects the phenomenon of creativity in philosophical, psychological and educational literature.

Key words: creativity, psychology of creativity, pedagogy of creativity.

КОМПЛЕКСНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ ТВОРЧЕСТВА**Мария Кривая**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Туган-Барановского, 7, 79000, Львов, Украина*

Выделены и охарактеризованы существенные подходы к творчеству. Определены многоаспектность исследования феномена творчества в философской и психолого-педагогической литературе.

Ключевые слова: творчество, психология творчества, педагогика творчества.

Стаття надійшла до редколегії 19.09.2012
Прийнята до друку 14.11.2012